संविधानातील महत्वाच्या घटनादुरुस्त्या

भारताचे संविधान लवचिक किंवा पुरेसे कठोर नाही पण ते दोघांचे संश्लेषण आहे. भारतीय राज्यघटनेने (भाग XX च्या अनुच्छेद 368 अंतर्गत) संसदेला संविधान आणि त्याच्या कार्यपद्धतीत सुधारणा करण्याचे अधिकार प्रदान केले परंतु संविधानाची 'मूलभूत रचना' बनवणाऱ्या त्या तरतुदींमध्ये सुधारणा करू शकत नाही (केशवानंद भारती प्रकरणात सर्वोच्च न्यायालयाच्या आदेशानुसार , 1973).

राज्यघटना तीन प्रकारे सुधारली जाऊ शकते

1. संसदेच्या साध्या बहुमताने दुरुस्ती.
2. संसदेच्या विशेष बहुमताने दुरुस्ती.
3. संसदेच्या विशेष बहुमताने दुरुस्ती आणि राज्य विधानसभेच्या अर्ध्या भागाची मान्यता.

घटनादुरुस्ती	तरतूद
पहिली दुरुस्ती, 1950	• भाषण आणि अभिव्यक्ती स्वातंत्र्याच्या अधिकारावर निर्बंधांची अनेक नवीन कारणे प्रदान केली आहेत. • कोणत्याही व्यवसायाचा सराव करण्याचा किंवा कोणत्याही व्यवसायाचा किंवा व्यवसायावर चालण्याचा अधिकार संविधानाच्या अनुच्छेद 19 मध्ये समाविष्ट आहे. • भूमी सुधारणा आणि इतर कायद्यांसारख्या कायद्यांचे संरक्षण करण्यासाठी कलम 31A आणि • 31B सह नवव्या अनुसूचीला संविधानात समाविष्ट करण्यात आले होते, • मूलभूत हक्कांच्या उल्लंघनाच्या आधारावर न्यायालयात आव्हान देण्यापासून. • या सुधारणेने अनुच्छेद 5, 85, 87, 174, 176, 341, 342, 372 आणि 376 मध्ये बदल केले आहेत.
7 वी दुरुस्ती, 1956	• भाषिक आधारावर राज्य पुनर्रचना. राज्यांचे चार वर्गीकरणात वर्गीकरण रद्द केले आणि त्यांची • 14 राज्ये आणि 6 केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये पुनर्रचना केली. • दोन किंवा अधिक राज्यांसाठी राज्यपालांची नियुक्ती. • दोन किंवा अधिक राज्यांसाठी सामान्य उच्च न्यायालयाची स्थापना, उच्च न्यायालयाचे कार्यक्षेत्र केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये विस्तारित. उच्च न्यायालयाच्या अतिरिक्त आणि कार्यवाह न्यायाधीशांची नियुक्ती. • भाग XVII मध्ये नवीन कलम 350 A (प्राथमिक शिक्षणाच्या वेळी मातृभाषेतील सूचना) आणि 350B (भाषिक अल्पसंख्यांकांसाठी विशेष अधिकारी प्रदान केलेले) समाविष्ट करणे.
10 वी दुरुस्ती, 1961	• दादरा, नगर आणि हवेलीचा केंद्रशासित प्रदेश म्हणून समावेश, पोर्तुगालकडून अधिग्रहण केल्यामुळे.
11 वी दुरुस्ती, 1961	• राष्ट्रपती किंवा उपराष्ट्रपतीच्या निवडीला योग्य निवडणूक कॉलेज मधील कोणत्याही रिक्त जागेवर आव्हान दिले जाऊ शकत नाही असा प्रस्ताव दिला.
12 वी दुरुस्ती, 1962	• गोवा, दमण आणि दीव हे केंद्रशासित प्रदेश म्हणून भारतीय संघराज्यात समाविष्ट झाले

13 वी दुरुस्ती, 1962	• नागालँडची स्थापना भारत सरकार आणि नागा पीपल्स कन्व्हेन्शन यांच्यातील कराराद्वारे झाली.
14 वी दुरुस्ती, 1962	• केंद्रशासित प्रदेश म्हणून पाँडिचेरी पहिल्या अनुसूचीमध्ये समाविष्ट करण्यात आली • हिमाचल प्रदेश, मणिपूर, त्रिपुरा, गोवा, दमण आणि दीव आणि पाँडिचेरीसाठी संसदीय कायद्याद्वारे विधिमंडळाची निर्मिती
22 वी दुरुस्ती, 1969	• आसाम राज्यासह मेघालयचे नवीन स्वायत्त राज्य.
24 वी दुरुस्ती, 1971	• कलम 368 आणि अनुच्छेद 13 मध्ये सुधारणा केली, मूलभूत अधिकारांसह संविधानाच्या कोणत्याही भागामध्ये सुधारणा करण्याच्या संसदेच्या शक्तीची पुष्टी केली. संसदेच्या दोन्ही सभागृहांनी स्वीकारलेल्या संविधानामध्ये सुधारणा राष्ट्रपतींकडे त्याच्या मान्यतेसाठी सादर केली जाते, तेव्हा त्याला त्याची संमती देणे बंधनकारक असते.
31 वी दुरुस्ती, 1973	• लोकसभेत राज्यांच्या प्रतिनिधित्वाची कमाल मर्यादा 500 वरून 525 वर आणली आणि केंद्रशासित प्रदेशांच्या प्रतिनिधीत्वाची वरची मर्यादा 25 सदस्यांवरून 20 केली.
35 वी दुरुस्ती, 1974	• सिक्कीमला भारतीय संघाच्या सहयोगी राज्याचा दर्जा दिला.
36 वी दुरुस्ती, 1975	• सिक्कीमला भारतीय संघाचे पूर्ण राज्य बनवले आणि संविधानाच्या पहिल्या अनुसूचीमध्ये समाविष्ट केले
42 वी दुरुस्ती, 1976	• समाजवादी', 'धर्मनिरपेक्ष' आणि 'अखंडता' हे तीन शब्द जोडून प्रस्तावनेत सुधारणा. • मूलभूत कर्तव्यांसाठी नवीन भाग IVA (अनुच्छेद 51 अ) जोडणे. • देशद्रोही कारवायांच्या संदर्भात कायदे वाचवण्यासाठी नवीन कलम 31 D समाविष्ट करणे, • मूलभूत हक्कांना प्राधान्य देणे. • राज्य कायद्यांच्या घटनात्मक वैधतेसाठी नवीन कलम 32 अ समाविष्ट करणे कलम 32 अंतर्गत कार्यवाहीमध्ये विचारात घेतले जाऊ शकत नाही. कलम 226 अंतर्गत कार्यवाहीमध्ये विचारात घेऊ नये अशा केंद्रीय कायद्यांच्या घटनात्मक वैधतेसाठी अनुच्छेद 226 अ समाविष्ट केले आहे. • DPSP संबंधित तीन नवीन लेख समाविष्ट करणे. (i) अनुच्छेद 39 अ: मोफत कायदेशीर मदत आणि समान न्याय (ii) अनुच्छेद 43 अ: उद्योगांच्या व्यवस्थापनात कामगारांचा सहभाग आणि (ii) अनुच्छेद 48 अ: पर्यावरणाचे संरक्षण आणि सुधारणा आणि जंगले आणि वन्यजीवांचे संरक्षण. • न्यायालयीन पुनरावलोकन आणि रिट अधिकारक्षेत्रासंदर्भात सर्वोच्च न्यायालय आणि उच्च न्यायालयाच्या अधिकारात कपात. • न्यायालयीन पुनरावलोकनाच्या पलीकडे घटनादुरुस्ती केली. • कलम 83 आणि कलम 172 मध्ये सुधारणा करून लोकसभा आणि राज्य विधानसभांचा कार्यकाळ (कालावधी) 6 वर्षे केला. • लोकसभा आणि राज्यातील गोठलेल्या जागा • कलम 105 आणि अनुच्छेद 194 मध्ये सुधारणा करून संसदेच्या प्रत्येक सभागृहाच्या आणि राज्य विधानमंडळाच्या सदस्यांचे अधिकार आणि विशेषाधिकार आणि प्रतिकारशक्ती ठरवण्याचा अधिकार संसदेला आहे.

	• अनुच्छेद 323 अ आणि 323 बी अंतर्गत इतर बाबींसाठी प्रशासकीय न्यायाधिकरण आणि न्यायाधिकरणाबाबत नवीन भाग XIV जोडला. सशस्त्र दल किंवा युनियनच्या इतर सैन्याच्या तैनातीद्वारे राज्यांना सहाय्य करण्यासाठी नवीन कलम 257 अ जोडणे. कलम 236 अंतर्गत अखिल भारतीय न्यायिक सेवांची निर्मिती. भारताच्या प्रदेशाच्या कोणत्याही भागात आपत्कालीन घोषणा करण्याची सुविधा दिली. कलम 74 मध्ये सुधारणा करून मंत्रिमंडळाच्या सल्ल्यानुसार राष्ट्रपती बनवले सातव्या वेळापत्रकात सुधारणा राज्य सूचीमधून पाच विषय समवर्ती सूचीमध्ये हलवून हे आहेत: (a) शिक्षण, (b) जंगले, (c) वन्य प्राणी आणि पक्ष्यांचे संरक्षण, (d) वजन आणि उपाय (e) न्याय प्रशासन. राष्ट्रपती राजवटीचा एक वेळचा कालावधी सहा महिन्यांवरून एक वर्षापर्यंत वाढवला.
44 वी दुरुस्ती, 1978	• राष्ट्रीय आणीबाणीच्या बाबतीत 'अंतर्गत विघ्न' सह 'सशस्त्र विद्रोह' हा शब्द बदलला. राष्ट्रपती केवळ मंत्रिमंडळाने दिलेल्या लेखी सल्ल्याच्या आधारे आणीबाणीची घोषणा करू शकतात. • मालमत्तेचा हक्क मूलभूत हक्कांच्या यादीतून काढून टाकणे आणि केवळ कायदेशीर अधिकार म्हणून मान्यता देणे. • परंतु राष्ट्रीय आणीबाणीच्या वेळी अनुच्छेद 20 आणि अनुच्छेद 21 अंतर्गत हमी दिलेले मूलभूत अधिकार निलंबित केले जाऊ शकत नाहीत. • लोकसभा आणि राज्य विधानसभेची मूळ मुदत पाच वर्षांसाठी पुनर्संचयित केली. • राष्ट्रपती, उपराष्ट्रपती, पंतप्रधान आणि लोकसभा अध्यक्ष यांच्या निवडणूक विवादांशी संबंधित बाबींचा निर्णय घेण्यात निवडणूक आयोगाची शक्ती पुनर्संचयित केली. • संसद आणि राज्य विधानसभांमध्ये मुक्तपणे आणि सेन्सॉरशिपशिवाय अहवाल देण्याचा माध्यमांचा हक्क हमी. • राष्ट्रीय आणीबाणी आणि राष्ट्रपती राजवटीच्या संदर्भात काही प्रक्रियात्मक सुरक्षितता सेट करा. • आधीच्या सुधारणांमध्ये काढून घेतलेले सर्वोच्च न्यायालय आणि उच्च न्यायालयाचे अधिकार पुनर्संचयित केले. • अध्यादेश जारी करण्याच्या बाबतीत, दुरुस्तीने तरतूद काढून टाकली ज्याने राष्ट्रपती किंवा राज्यपालांचे समाधान अंतिम औचित्य म्हणून केले. • राष्ट्रपती आता मंत्रिमंडळाचा सल्ला पुनर्विचारासाठी परत पाठवू शकतात. पुनर्विचार केलेला सल्ला मात्र राष्ट्रपतींना बंधनकारक आहे.
52 वी दुरुस्ती, 1985	• निवडणुका बेकायदेशीर झाल्यानंतर या कायद्याने दुसऱ्या पक्षाला पक्षांतर केले आहे. निवडणुकीनंतर दुस -या पक्षात प्रवेश करणारा कोणताही सदस्य संसद किंवा राज्य विधानमंडळाचा सदस्य म्हणून अपात्र ठरेल.
53 वी दुरुस्ती, 1986	• हे मिझोरमला राज्यत्व प्रदान करते आणि मिझोरमला लागू असलेल्या सामाजिक संबंधांच्या क्षेत्राशी संबंधित कायद्यांसह केंद्र सरकारच्या अनावश्यक हस्तक्षेपाविरूद्ध सुनिश्चित करते.
55 वी दुरुस्ती, 1986	• हे अरुणाचल प्रदेशला राज्यत्व देते जे भारतीय संघाचे 24 वे राज्य बनले.
56 वी दुरुस्ती, 1987	• हे गोव्याला राज्यत्व देते आणि दमण आणि दीव एक नवीन केंद्रशासित प्रदेश बनवते. अशा प्रकारे गोवा भारतीय प्रजासत्ताकाचे 25 वे राज्य बनले.

byjusexamprep.com

61 वी दुरुस्ती, 1989	• लोकसभा आणि राज्य विधानसभा निवडणुकीसाठी मतदानाचे वय 21 वर्षे वरून 18 वर्षे करण्याचा प्रस्ताव आहे.
66 वी दुरुस्ती, 1990	• आंध्र प्रदेश, बिहार, गुजरात, हिमाचल प्रदेश, कर्नाटक, केरळ, मध्य प्रदेश, महाराष्ट्र, ओरिसा, राजस्थान, तामिळनाडू, उत्तर प्रदेश, पश्चिम बंगाल आणि केंद्रशासित प्रदेश पुद्दुचेरीचे प्रशासन नवव्या सूचित (जमीन सुधारणांशी संबंधित आणि शेतजमिनीच्या कमाल मर्यादा)
69 वी दुरुस्ती, 1991	• स्थिरता आणि शाश्वतता सुनिश्चित करण्यासाठी केंद्रशासित प्रदेशांमध्ये राष्ट्रीय राजधानीला विशेष दर्जा दिला. दिल्लीसाठी विधानसभेची आणि मंत्रिपरिषदेचीही दुरुस्ती करण्यात आली.
70 वी दुरुस्ती, 1992	• राज्यघटनेच्या अनुच्छेद 54 अंतर्गत राष्ट्रपतींच्या निवडीसाठी केंद्रशासित प्रदेशांच्या विधानसभेच्या निवडून आलेल्या सदस्यांना निवडणूक महाविद्यालयात समाविष्ट केले.
71 वी दुरुस्ती, 1992	• संविधानाच्या आठव्या अनुसूचीमध्ये कोकणी, मणिपुरी आणि नेपाळी भाषांचा समावेश आहे.
73 वी दुरुस्ती, 1993	• पंचायती राज संस्थेला घटनात्मक दर्जा देणारा नवीन भाग IX जोडला. पं • चायतीची 29 कार्ये असलेले नवीन अकरावे सूची
74 वी दुरुस्ती, 1993	• शहरी स्थानिक संस्थांना घटनात्मक दर्जा दिला. • घटनेत नवीन भाग XI-A म्हणून 'नगरपालिका' समाविष्ट केली. पालिकेची 18 कार्ये असलेले बारावे सूची
86 वी दुरुस्ती, 2002	• राज्यघटनेमध्ये नवीन कलम 21-A समाविष्ट केले आहे ज्यामध्ये 6 ते 14 वर्षे वयोगटातील सर्व मुलांना मोफत आणि सक्तीचे शिक्षण देण्यात आले आहे. • कलम 51-ए मूलभूत कर्तव्य म्हणून समाविष्ट केले जे 6 ते 14 वर्षांच्या मुलाच्या शिक्षणासाठी प्रदान केले. • DPSP कलम 45 मध्ये बदल जे 14 वर्षापर्यंतच्या सर्व मुलांना मोफत आणि सक्तीचे शिक्षण प्रदान करते.
87 वी दुरुस्ती, 2003	• 1991 च्या जनगणनेऐवजी 2001 च्या जनगणनेनुसार राज्यांमधील प्रादेशिक मतदारसंघांचे समायोजन आणि युक्तीकरण निश्चित केले जाईल.
91 वी दुरुस्ती, 2003	• केंद्र सरकार आणि राज्य सरकारमधील मंत्रिपरिषदेचा आकार एकूण विधानसभेच्या सदस्यांच्या पंधरा टक्के मर्यादित करतो.
92 वी दुरुस्ती, 2003	• बोडो, डोगरी, संताली आणि मैथली 8 व्या सूचित अधिकृत भाषा म्हणून जोडल्या गेल्या
94 वी दुरुस्ती, 2006	• झारखंड आणि छत्तीसगड या नवनिर्मित राज्यांमध्ये आदिवासी कल्याण मंत्री प्रस्तावित होते.
97 वी दुरुस्ती, 2012	• खालील बदल करून सहकारी संस्थांना घटनात्मक संरक्षण दिले. • कलम 19 अंतर्गत मूलभूत अधिकार म्हणून सहकारी संस्था स्थापन करण्याचा अधिकार. • सहकारी संस्थांना प्रोत्साहन देण्यासाठी कलम 43-B अंतर्गत राज्य धोरणाचे नवीन निर्देशक तत्त्व समाविष्ट करणे. • कलम 243-ZH अंतर्गत 243-ZT मध्ये 'सहकारी संस्था' म्हणून घटनेअंतर्गत नवीन भाग IX B जोडला.

99 वी दुरुस्ती, 2014	• उच्च न्यायपालिकेच्या न्यायाधीशांच्या नियुक्ती आणि बदलीसाठी राष्ट्रीय न्यायिक नियुक्ती आयोग (NJAC) च्या स्थापनेसाठी प्रदान केलेले नवीन कलम 124-A समाविष्ट करणे. • तथापि, नंतर ते सर्वोच्च न्यायालयाने फेटाळले आणि असंवैधानिक आणि शून्य मानले गेले.
100 वी दुरुस्ती, 2015	• या सुधारणेमुळे भारताने बांगलादेशला भूभाग अधिग्रहण करणे आणि भारत आणि बांगलादेश सरकार यांच्यात झालेल्या प्रोटोकॉलच्या अनुषंगाने बांगलादेशला काही प्रदेश हस्तांतरित करणे लागू झाले.
101 वी दुरुस्ती, 2017	• नवीन कलम 246-अ, 269-अ आणि सातव्या अनुसूचीच्या बदल व आंतर-राज्य व्यापार आणि वाणिज्य अभ्यासक्रम केली की वस्तू आणि सेवा कर (जीएसटी) नोंदणी करण्यासाठी 279-अ समाविष्ट करणे.
102 वी दुरुस्ती, 2018	• यामध्ये घटनेच्या कलम 338-B अंतर्गत घटनात्मक संस्था म्हणून राष्ट्रीय मागासवर्गीय आयोग (NCBC) ची स्थापना करण्याची तरतूद करण्यात आली आहे. • नोकऱ्यांमध्ये आरक्षणासाठी मागासवर्गीयांच्या यादीमध्ये समाजांचा समावेश आणि वगळणे विचारात घेण्याची जबाबदारी याच्यावर आहे.
103 वी सुधारणा, 2019	• सध्याच्या आरक्षणाच्या संदर्भात शैक्षणिक संस्थांमध्ये आणि सरकारी नोकऱ्यांमध्ये "आर्थिकदृष्ट्या दुर्बल घटकांसाठी" 10% पर्यंत आरक्षण करण्यात आले आहे. • हे कलम 46 अंतर्गत राज्य धोरणाच्या निर्देशक तत्त्वाच्या आज्ञेला लागू करते. कलम 15 (6) • अनुच्छेद 16 (6) अंतर्गत नवीन तरतुदी जोडल्या गेल्या ज्यामुळे सरकारला "आर्थिकदृष्ट्या कमकुवत विभाग" ची प्रगती सुनिश्चित करता येईल.
104 वी सुधारणा, 2020	• लोकसभा आणि राज्यांच्या विधानसभांमध्ये एससी आणि एसटीसाठी जागा आरक्षण वाढवले. • 1950 मध्ये स्थापनेपासून आजपर्यंत भारतीय संविधानात 104 सुधारणा करण्यात आल्या आहेत.
105 वी सुधारणा, 2021	• राज्यांची स्वतःची ओबीसी याद्या बनवण्याची शक्ती पुनर्संचयित करण्यासाठी • 11 मे 2021 चा सर्वोच्च न्यायालयाचा निकाल रद्द करणे

BYJU'S EXAM PREP
BYJU'S EXAM PREP SUBSCRIBE